

Egy furcsa, de érdekes könyvről

Az 1968-as gazdasági reform bevezetését övező szellemi pezsgésnek az 1972–1973-as megtorpanás és részleges „visszarendeződés” átmenetileg véget vetett. A párton belüli reformereket, mindenekelőtt Fock Jenőt, Fehér Lajost és Nyers Rezsőt 1974–1975-en félreállították, az értelmiségen belüli kritikus hangokat elnémították. Ez a durván represszív időszak azonban nem tartott sokáig. A Helsinki utáni enyhültebb nemzetközi légkör, a módosuló amerikai külpolitika, a belső gazdasági nehézségek és a reformszellemhez való visszatérés ismét kedvezőbb körülményeket teremtettek az ellenzéki kritika számára.

Az 1970-es évek utolsó és az 1980-as évek első harmadában ennek az ellenzékiiségnek két nagy áramlata alakult ki: az ún. urbánus, emberi jogi vagy demokratikus és az ún. népi, nemzeti vagy nacionalista. Az ellenzéki politizálás e két nagy ágához kapcsolódva vagy azoktól függetlenül számos kisebb és általában korlátozottabb befolyással rendelkező, ám ugyancsak kritikus hangvételű értelmiségi csoportosulás jött létre. Ezek közül legrégebb múltra az írószövetség ifjúsági tagozataként még 1973-ban megszerveződött Fiala István József Attila Köre (FIJAK) tekinthető vissza. Az ifjúsági ellenkultúra másik állandó bázisa az egyetemi diákság által működtetett klubok és szakkollégiumok hálózata volt. A szakkollégiumok közül elsőként 1970-ben a Marx Károly Köz-

gazdaságtudományi Egyetem Rajk László Szakkollégiuma alakult meg az akkori rektor, a Nékosz hagyományait ápoló Szabó Kálmán bábáskodásával. Bizonyára nem véletlenül, az első egyetemen belüli politikai klub, a Pilvax kávéház 1848-as szerepére utaló Polvax ugyancsak a Közgázon jött létre 1976-ban a kötet szerzőjének, Szentirmay Lászlónak a kezdeményezésére és irányításával. Ezt a Budapesti Műszaki Egyetem Martos Flóra Kollégiumában megszerveződött 405-ös Kör követte 1981-ben, majd a Jogász Társadalomtudományi Szakkollégium – a későbbi Fidesz bölcsője – megalakulása az ELTE budaörsi kollégiumában 1983-ban.

Szentirmay László könyve az 1976 és 1984 között működött Polvax Klubnak, valamint 2011 és 2016 közötti újjáélesztésének állít emléket (*Polvax. Egy politikai klub a Kádár-és az Orbán-korban*. Budapest, 2018, 271 oldal). A két nagy fejezet közé beiktat egy harmadikat, amely a Kádár kori Polvax körüli informátorokról, ügynökökről és tartótisztekről szól. Mindegyik fejezetben keverednek a szerzői narrációk, a résztvevők visszaemlékezései és a legkülönbébb dokumentumok, amelyekhez gazdag képanyag társul. Mindezek miatt a kötet műfaja meghatározhatatlan. Nem történelmi monográfia egy ifjúsági szervezet elő- és utóéletéről, és nem is dokumentumok és/vagy visszaemlékezések gyűjteménye ugyanerről. És persze nem

is szépirodalom, hanem ez is, az is vegyesen. Leginkább történeti kaleidoszkópnak, montázsnek vagy egyvelegnek lenne nevezhető, ha a betűk birodalmában létezne ilyen műfaj. De nem létezik. Úgyhogy a szerző, Szentirmay László, aki maga is a közgázon végzett 1976-ban, és mindkét Polvax elindításában és működtetésében kulcsszerepet vállalt, tulajdonképpen új műfajt teremtett.

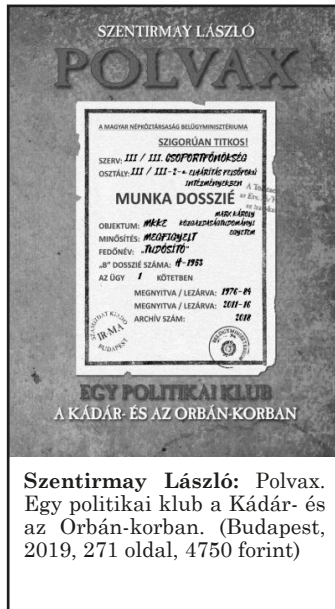
Az első rész első fele, amely a Polvax megalkulásáról és előtörténetéről szól, történeti munka. Nemcsak azért, mert megállapításait a szerző lábjegyzetekkel támasztja alá, hanem azért is, mert érvényesíti a szakma egyéb szabályait, mindenképp a forráskritikát és a kontextualizálást. Ezt tizenöt olyan rövidebb, egy- vagy kétoldalas betét követi, amely az előadók rövid életrajzát ismertetve az első időszak emlékezetes előadásait idézi fel.

A sor Knopp András 1983-as mondanójának ismertetésével kezdődik és Nyers Rezső 1984. májusi fellépésével zárul. És közben Arday Lajos, Bauer Tamás, Bródy János, Gombár Csaba, Hankiss Elemér, Hegedűs András, Horn Gyula és Lengyel László következik, hogy csak az ismertebbeket említsük. Nem tudni, miért, a kronológia itt már felborul, s nem derül ki az sem, hogy a több mint száz rendezvény közül miért éppen ezt a tizenötöt ítélte a szerző emlékezetre és megőrzésre

méltónak. Feltehetően azért, mert ezekről maradtak fenn autentikus beszámolók, feljegyzések. Kár, mert Aczél György, Antal László, Berend T. Iván, Bihari Mihály, Buda Béla, Jancsó Miklós, Major Tamás, Pozsgay Imre és még sokan mások bizonyára szintén érdekes dolgokról beszéltek. Az estek reformpárti hangulatát mindenesetre ez a tizenöt beszámoló is jól tükrözi.

A „keretesek” után, melyek zömét ugyancsak Szentirmay írta, ismét néhány oldalas történeti jellegű narráció következik. Ebből megismerjük az 1981-es ún. BEFŐT (Budapesti Egyetemi és Főiskolai Találkozó) megszervezését és lefolyását, amely lényegében a KISZ-től független új ifjúsági szervezet létrehozását célozta. Talán mondanunk sem kell: sikertelenül. A főszervező Jobbágy Gyulát elbocsátották az egyetemről, aki végül Kanadában kötött ki. S ez már előrevetítette a Polvax 1984-es megszüntetését is. Átmenetileg ismét keményebb idők jártak.

A könyv közel felét az ügynöktörténetek teszik ki. A szerző ez esetben is mixeli a műfajokat: a fejezet történeti bevezetővel kezdődik, morális kérdések felvetésével folytatódik, majd egymáshoz nem vagy csak lazán kapcsolódó ügynöksztorik következnek. Kit hogyan szerveztek be, ki hogyan vált ki a szervezetből, s hogy lett besúgóból ellenzéki, vagy fordítva. A titkosszolgálat

Szentirmay László: Polvax. Egy politikai klub a Kádár- és az Orbán-korban. (Budapest, 2019, 271 oldal, 4750 forint)

hivatásos embereinek a nevét a szerző minden esetben pontosan megadja. Az ügynökök és hálózatí személyek nevét viszont nem, pontosabban zárójelbe tett monogramokkal sejteti, hogy kit rejt a fedőnév. Ezeket van, aki tudja, van, aki nem. Pontosán értem a szerzői szándékot: helyzeteket és sorsokat akar bemutatni, nem pedig embereket leleplezni. Ugyanakkor azt gondolom, hogy ez a módszer nem könnyíti meg a történeti tisztánlátást. A tapintatot annál is inkább furcsállom, mert más esetekben – a történészekében – viszont megtudjuk a jelentők igazi nevét. A következetlenség okát nem értem, ahogy azt sem, hogy utóbbiaknak – például Ránki Györgynek vagy Pamlényi Ervinnek – mi közük volt a Közgázhoz, illetve a Polvaxhoz. Ismereim szerint semmi. Sem előadást nem tartottak a klubban, és nem is tanítottak az egyetemen.

A harmadik fejezet a 2011 és 2016 közötti újramegzés kísérletét követi nyomon. Itt semmiféle eligazító jellegű történeti bevezetőt nem találunk. Ezt részben Bródy János *Ezek ugyanazok* című dalszövege helyettesíti. Részben pedig Dobszay János egyik cikke a *HVG*-ből. Nem mondom, hogy ez rossz megoldás, hiszen a maga metaforikus módján Bródy dala pontosan arról szól, ami miatt a Polvax 2011-ben újraindult: a Fidesz 2010 utáni autokratikus fordulatáról, a hatalom koncentrációjáról és az ellenzéki kritika lehetőségének egyre szűkebb korlátok közé szorításáról. S ha valakinek nem lenne füle a képes beszédhez, annak Dobszay cikke segít. Így kezdődik: „A volt antikommunista Fideszt – és személy szerint Orbán

Viktort – kádárista-rákosista ösztönök, hajlamok vezérlik”. (164. p.)

A 2011 és 2016 közötti hat évben Szentirmay és társai kicsit több mint harmadannyi beszélgetést szerveztek, mint az 1976 és 1984 közötti nyolcban: 35-öt a korábbi 103-mal szemben. Az időközben felnötté vált egykori egyetemisták és a csatlakozó mai fiatalok elsősorban most is a közügyek iránt érdeklődtek. Ebből következőleg előadók többsége a politikusok közül került ki. Érdekes viszont a két korszak névsorainak összehasonlítása. Vannak „állócsillagok”, mint Bauer Tamás, Lengyel László és Sárközy Tamás, akik mindkét korszakban előadtak, ám mellettük feltűntek az új „csillagok”: Bajnai Gordon, Balázs Péter, Békési László, Bokros Lajos, Gyurcsány Ferenc, Heller Ágnes, Kéri László, Konrád György, Kuncze Gábor, Magyar Bálint, Majtényi László, Oszkó Péter, Petschnig Mária Zita, Pokorni Zoltán, Spiró György, Surányi György és Várszegi Asztrik. És nagyon sokan eltűntek. Nem csak azok, akik időközben itthagytak bennünket, hanem olyanok is, akik még velünk vannak, ám az új helyzetben véleményük irrelevánssá vált, vagy legalábbis a régi-új Polvax körében annak minősül. Az ő neveiket nem sorolom fel, de a kötetből mindenki azonosíthat néhányat.

A 2011 és 2016 közötti előadók mondandójának rövid összefoglalásai arról győznek meg bennünket, hogy a polvaxosok alapvetően a Kádár-korszakban is arra törekedtek, mint amire az Orbán-érában: szabadságra és demokráciára. Egy részük ezt nyíltan ki is mondja, míg mások csak sejtetik a jelenre vonatkozó lesújtó véleményüket. Érdekes módon maga a szerző is az indirekt

kritika eszközehez folyamodik. A kötet belső két címloldalán ugyanis két levél olvasható. Az elsőt Grósz Károly, a Központi Bizottság osztályvezetője írta 1979-ben, a másodikat Bali Gabriella, a miniszterelnöki kabinetiroda vezetője 2016-ban. Az első arról szól, hogy Kádár János – „sok más irányú elfoglaltsága miatt” – nem tud eleget tenni a Polvax meg-

hívásának. A második ugyanerről ugyanezekkel a szavakkal, csupán Kádár János nevét kell kicserélni Orbán Viktoréra. Az azonosságot sugallja a két hátsó oldal fotógrafikája is. Egyiken – feltartott mutatóujjal – Kádár János üdvözl bennünket, a másikon – ugyancsak feltartott mutatóujjal – Orbán Viktor üzeni: „Oszt jónapot!”

